

SVAKO ZLO ZA NEKO DOBRO – O FENOMENU ZLA U HRVATSKOJ DIJALEKTNOJ FRAZEOLOGIJI

MARIJA MALNAR JURIŠIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
mmalnar@ffzg.unizg.hr

UDK: 811.163.42'373.7
DOI: 10.15291/csi.4908
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 15. 9. 2025.
Prihvaćen za tisak: 21. 10. 2025.

U frazeologiji se zamjećuje veća brojnost negativno konotiranih frazema kojima se izražavaju nepoželjna obilježja, ponašanja, osobine ili vrijednosti. Za potrebe ovoga rada obrađuju se upravo frazemi iz toga spektra kojima se izražava nečija zloća ili zloba. Zasebno se usto promatraju i frazemi koji u svojoj strukturi sadrže leksem *zlo*. Fenomenu *zla* tako se pristupa na razini izraza i na razini sadržaja, čime se utvrđuju njegova konceptualizacija i motiviranost u frazeologiji. Pritom je frazem shvaćen u širemu smislu te se donose i ovjere drugih malih formi, poput npr. poslovice. Cilj je rada utvrditi koja se značenja ostvaruju frazemima sa sastavnicom *zlo* u hrvatskome jeziku, ali i koje su sastavnice najfrekventnije u njegovu izricanju te se tako utvrđuje i čovjekova percepcija određenih pojavnosti i realija koje ga okružuju. Građa koja se donosi u radu dijelom je ekscerpirana iz pisanih izvora, a dijelom prikupljena usmjerenim terenskim istraživanjem. Donose se potvrde koje pokrivaju šire govorno područje, tj. ovjerava se građa iz svih triju hrvatskih narječja. Na taj se način utvrđuje i rasprostranjenost pojedinih frazema, to jest njihova ovjerenost na razini hrvatskoga jezika u cjelini (pa i šire) ili isključivo pojedinoga govora. Pritom valja naglasiti da se potonji, regionalno specifični frazemi, mogu prikupiti i kao takvi odrediti isključivo usmjerenim radom na terenu, što dodatno naglašava važnost istraživanja dijalektne frazeologije u okviru hrvatskoga jezika.

KLJUČNE RIJEČI:

dijalektna frazeologija, razina izraza, razina sadržaja, zlo, zloća

1. UVOD

Kulturni svjetonazori društva, kao i određene moralne i/ili duhovne vrijednosti, kulturni sadržaji, nerijetko se ogledaju i u frazeološkome korpusu (usp. Teliya i dr. 1998: 55; Barčot 2017: 66–68). Tako u njemu pronalazimo upravo čovjeku bliske pojavnosti, bilo na duhovnoj ili moralnoj, bilo na fizičkoj razini te se kroz frazeme često mogu razaznati stavovi određene društvene zajednice prema konkretnome problemu ili pitanju.

Fenomen *zla*, kao opreka *dobru*, implicira nesavršenost, pogrešnost, neprihvaćenost. Tako, „u ontologiji *zlo* označuje lišenost cjeline, savršenstva, manjkavost, a u etici čin svjesnoga ugrožavanja ili uništavanja drugoga (pojedince ili naroda) iz bilo koje pobude (iracionalna mržnja, nacionalna, religijska ili rasna netrpeljivost i dr.)” (URL 1). Anić (1998: 1378) uz imenicu *zlo* veže dva značenja – značenje lošega, ružnoga čina ili djela te značenje nevolje, nesreće. Neovisno s kojega aspekta *zlu* pristupamo, jasno je da ono nosi negativna obilježja koja se mogu pripisati pojedincu ili njegovu djelovanju te su oprečna s općeprihvaćenim – *dobrim* vrijednostima.

Kako bi se utvrdilo na koji se način *zlo* ogleda u frazeologiji¹, iz postojeće su građe² ekscerpirani te usmjerenim terenskim istraživanjem³ prikupljeni dijalektni frazemi⁴ koji s jedne strane sadržavaju leksem *zlo*, a s druge strane *zlo* izriču na razini značenja. Pritom se nastoji uputiti na rasprostranjenost određenoga frazema, kao i na moguće nijansiranje u samome značenju, a izricanje semantičkoga polja *zla* primarno se promatra kroz frazeme kojima se iskazuje ljudska osobina zločestoće i/ili zlobe.

2. ZLO KAO SASTAVNICA FRAZEMA

Kada sastavnici *zlo* pristupamo s obzirom na strukturu, valja razgraničiti njezinu pojavnost u funkciji imenice, koja je frekventnija, i u funkciji priloga te pridjeva. Tako se kao jedina imenička sastavnica u svezi pojavljuje u široko rasprostranjenome

¹ Rad je napisan u okviru institucijskoga istraživačkog projekta *Dijalektna frazeologija hrvatskoga jezika II* (DijaFraz) koji se provodi na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

² Građa ekscerpirana iz literature (dijalektni rječnici, znanstveni članci) poslužila je kao predložak za usmjereno ispitivanje izvornih govornika.

³ Ovim putem zahvaljujem kolegama dr. sc. Martini Bašić (Crikvenica), dr. sc. Mirjani Crnić Novosel (Vratnik), doc. dr. sc. Joži Horvatu (Ludbreg i Sveti Đurđ) i dr. sc. Perini Vukša Nahod (Komin) te studentici Anamariji Mrkonjić (Babina Greda) na usmjereno prikupljenoj i ustupljenoj građi.

⁴ Frazem je u ovome radu shvaćen u širem smislu te se u nastavku obrađuju i sveze poput poslovice (npr. *nije svako zlo za zlo*).

frazemu **uzeti/uzimati za zlo** *komu što*⁵ ‘zamjeriti/zamjerati *komu što*, naljutiti se / ljutiti se *na koga*’ (*A nēmōj mu tō sād ūzēt za zlō, rijēšićete*⁶ (BG)., *Zēla sān joj za zlō ča mi nī na vrīme reklā kad je sprōgōd* (Cr)., *Nemoj mu to uzet za zlo!* (Či), *Nemoj to uzimat za zlo!* (Go), *Nemōjte vazēt za zlō!* (Hv), *nēmōj mi zēt zā zlo* (Kon), *Ne mōraš jy bāš sē zēty za zlō* (Ldb)., *Velečāsny v Zōgrebō my je zēl za zlō kaj sem f cērkvjy pōpēval cērkvēne pēsme, je tēj tō nōrmalnō?* (Ldb), *Nemoj mi to uzet za zlo!* (Lo), *Ne uzimlī mi za zlo!* (Ot), *vazēst kōmu čō za zlō* (PiZ), *Nājte my nīkaj zēty za zlō* (SĐ)., *Kāj je ūna znōla, je nē ništ krīva, nē smem jy tō zēty za zlō* (SĐ)., *Nēmōj sē zēti za zlō* (Ses)., *Sōsēdī sō nam zēļī za zlō kaj smō glāsno pōpēvalī dok smō slāvīļī īmēndana* (SM)., *Nēmōj mi tō vazēst zā zlō* (Spl)., *Vāzeja je zā zlō tē mōje rīči i nē mōre mi oprōstīt* (Spl)., *Nemoj mī uzet za zlo!* (Ši), *Tū te bun zīy za zūō* (Tr)., *nemūōjte vaziēst za zlō* (Vr), *ūzet za zlō* (Vt)), a bilježi ga i HFR⁷ (2014: 704). Pritom, na tragu spomenutoga frazema, u građi ovjeravamo i njemu antonimni – *ne uzētī kōmen za zlō* (Bib). Frazem **pošlo je (krenulo je) po zlu** *što* ‘pošlo je naopako *što*, razvilo se loše *što*’ (*Ōd tōg trēna svē nam je krēnilo pō zlu* (BG)., *pōšlo je po zlū* (Bib), *pōc po zlū* (Kon), *Dok je nō dopēlal k xīzy, ūnda je sē krēnōlō pō zlū* (Ldb)., *Māla mu je kakō āndel nebēski, a onāj nājmlađī sīn ēe mu pōc po zlū* (Nov)., *pōc po zlū* (Om), *Čy kaj krēne pō zlū, mōm me zōvy* (SĐ)., *Ma kaj da ty velīm, sē kaj je mōglō, je krēnōlō pō zlū* (SĐ)., *Svē je bīlo dōbro da nē mōre bōje, a ōnda je pōšlo pō zlū* (Spl).) prozirno je motiviran, što možemo reći i za frazeme **ušlo je zlo u koga** (*Kō da jē zlō ūšlo ū njega, ne velī stāt* (BG)., *Ušlo zlo u n* (Ot)., *Štā se tō š nījn dogōđīlo? Kā da je ūšlo zlō ū njēga* (Spl).), **svako je zlo u kome** (*Ne hōl š nīn, cērce, u nēmū je svāko zlō* (Sel).) i **se zlo je nad kē** ‘jako je nesretan *tko*’ (*Sē zlō jē nad mēnōm – sōma sēm, bētēzna ī bēs penēs* (SM).).

Zlo kao sinonim za zlu osobu pratimo i kroz frazem **zlo od čovjeka** (*Tō ty je zlō ōt čōvēka* (Ldb).), pričem se ovjerava i varijacija u smjeru **zlo od žene** (*Da mōžē bīt tōlikō zlō od ženē, tō je čūdo jēdno!* (BG), *A lēpō sam ty pōvēdala da je tō zlō ōd žēne, al tī nēčeš pōslīxnoty* (SĐ)., *Tū te jē ānu zūō od žēni, al pa ūot čavējka* (Tr).). U hrvatskome

⁵ Uopćeni frazem prilagođen je hrvatskomu standardnom jeziku onda kada je ovjeren primjerima iz više različitih govora koji pripadaju različitim dijalektima i/ili narječjima (npr. **uzeti/uzimati za zlo** *komu što*). Ako se frazem ovjerava potvrdom iz jednoga govora ili potvrdama iz više govora koji pripadaju istomu dijalektu, donosi se uopćeni oblik frazema koji odgovara tomu sustavu (npr. **đava bi posidija od koga, stareši tri dana od vruga**). Značenja frazema preuzeta su iz konzultiranih izvora ili oblikovana/korigirana slijedeći dosadašnju metodologiju obrade frazeološke građe. Oprimjerenja koja se donose u zagradama preuzimaju se onako kako su zabilježena u literaturi, a u uopćenome frazemu ne bilježe se naglasi.

⁶ Dijalektološki znakovi pripremljeni su pomoću sustava za unošenje ZRCola (<http://ZRCola.zrc-sazu.si>), koji je u Znanstvenoistraživačkome centru SAZU-a u Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvio Peter Weiss.

⁷ HFR = *Hrvatski frazeološki rječnik* 2014.

jeziku u cjelini ovjeren je i internacionalni⁸ frazem **dijeliti {i} dobro i zlo** {s kim} ‘biti zajedno u različitim životnim situacijama {s kim}, dobro se slagati {s kim}, biti potpora i podrška komu i u dobrim i lošim životnim situacijama’ u kojemu se značenje, tj. cjelovitost sadržaja ostvaruje upotrebom dvaju pojmova suprotna značenja (*Öbečali smo dijélit dõbro i zlo, bićemo zäjedno u svèmũ* (BG), *Dile skupa i dobro i zlo* (Či), *dilit s kın dõbro i zlø* (Kon), *Mákar my je nē familyja, deli z mēnom dõbrõ y zlø, baš je prõva pryjatěl̆yca* (SĐ), *Deļimo i dõbro i zlø* (Ses), *Mõš i žēna mõrajõ deļiti dõbrõ i zlø, nõ tõ sõ prēségli* (SM), *Dilin š njõn i dõbro i zlø* (Spl), *Oni dile dobro i zlo* (Ši), *Tålamo sē, duábru je zuò, tålamo je lēpu je gárdu* (Tr), *dilit s kın dõbrõ i zlø* (Vr)). U građi je potvrđena i mogućnost zamjene redosljeda dviju imeničkih sastavnica, o čemu svjedočimo u štokavskome govoru Gale (*Dilu skupa i zlo i dobro.*) i govoru Splita (*Dilidu skũpa i zlø i dõbro.*, *Mi smo dilili s vãn i zlø i dõbro.*). U kontekstu istoga semantičkog polja promatramo i frazem **u dobru i zlu** ‘u svakoj prilici, bez obzira na okolnosti’ (*u dõbrũ i u zlũ* (Bib), *Dõk sõ se žēnyly, õbēčaly sõ sy da bojõ skũpa v dõbrõ y zlũ, a čym je zbetěžala, õstávyl jõ je* (Ldb), *Nēga čudaj lũdy kõjy sõ bily z mēnom v dõbrõ y zlũ* (SĐ), *Õbēčaly smõ sy da bõmõ skũpa v dõbrõ y zlũ!* (SĐ)). Široko rasprostranjenim smatramo i frazem razvidne provenijencije **zlu ne trebalo** ‘za svaki slučaj’ te ga ovjeravamo potvrđama iz križevačko-podravskih kajkavskih govora (*Zlũ nē trēbalõ!* (Pet), *Zlũ nē trēbãlo* (Ses), *Bõmõ još prīvězli dřf, zlũ nē trēbãlõ* (Vrb), varaždinsko-ludbreških govora (*Sprãvy tõ nēkam, zlũ ne trēbalõ* (Ldb), *Zlũ ne trēbalõ, dēny sy kõjega dinara v žēp.* (Ldb), *Nãm jõ tõ niš xityla, račũny sī mõrajõ bity na kũpõ, bõr õt prõšlõga lēta, zlũ ne trēbalõ* (SĐ), međimurskoga govora Svete Marije (*Õblači sē. Xitj i põnõvõ na kõla – zlũ nē trēbalõ.*), čakavskoga Kompolja (*zlũ nē trebalo*), govora Splita (*Nēče bit kiše, ali ču lùmrèlu isto vazēst, zlũ ne tribãlo*), Bibinja (*zlũ nē tribalo*), Crikvenice (*Zlũ ne trēbalo, zãmi jakētu sõbũn.*), Vrboske na Hvaru (*zlũ ne tribovalo*).

U građi ovjeravamo i frazeme koji su vezani uz određeno govorno područje, poput **dati (uzeti) se na zlo** ‘inficirati se, zakomplicirati se (o bolesti, rani)’ koji je potvrđen u štokavskim i čakavskim govorima (*Õvē mõje pēte od bãšče – bãš mi se tõ nã zlo dãlo* (BG), *dãti se na zlø* (Bib), *Zēlo sē j na zlø i pãrtil je břzõ* (Cr), *Dalo se na zlo* (Do, Ga), *Ugãzi son na rùžinovu brõkvu i dãlo mi se na zlø!* (Hv), *dãt se nã zlo* (Kon), *Dalo mi se na zlo* (Lo), *Rãna mu se dãla nã zlo* (Med), *Onã rãna mu se je dãla na zlø* (Nov), *zēt se na zlø* (Om), *Dalo se na zlo* (Ot), *dãt se na zlø* (PiZ), *Rãna na nogi dãla mu se na zlø* (Se), *Udr̆i san se motikõn u přst ol nogē i dãlo mi se na zlø* (Sel), *Rãna mu se dãla nã zlø* (Spl), *Dãlã mu sē rãna na zlø, pa sũ mu mórãli òkñit nõgu* (Trog), *dãt se na zlø* (Vr)) ili frazema **gledat da se obije o manjen zlu** ‘nastojati iza-

⁸ Usp. npr. Vrgoč i Fink Arsovski 2008: 161.

brati manje zlo' koji je zabilježen u štokavskome govoru Donjega Pazarišta (*Gledaj da se obije o mañen zlu.*). Potonji je frazem sinoniman frazemu **od dva zla izabrati no manje** (*od dvâ zlà izabrâti nô mañe* (Bib)), koji također izražava manje loš, tj. bolji izbor od dvaju loših. U križevačko-podravskim kajkavskim govorima navodi se poredbeni frazem **povlačiti se po svetu kak tuže zlo** 'potucati se, lutati' (*Povlâči se po svêtu kâk tûžę zlò* (Ses.), *Něma měra, nęk se povlâči po svêtu kâk tûžę zlò* (Vrb.) u kojemu se negativna konotiranost samoga glagola ostvaruje upravo upotrebom imeničke sastavnice *zlo*, koja u konkretnome frazemu ima i ulogu intenzifikatora značenja. Takva se uloga može iščitati i u svetomarskome frazemu/prijetnji **maznoŕij (tręsnoŕij, fčęhnoŕij i sl.) koga kaj mo bę zlo** 'istući koga' (*Tâk tę maznęm kaj tį bę zlò.*, *Uđčęš kaj tę tręsnęm tâk kaj tį bę zlò?*, *Zamđčį ak nęčęš kaj tę fčęxnęm kaj tį bę zlò.*) u kojemu je mjerilo jačine udarca *slabost*, dok se zlo kao nešto nepoželjno i nebitno pronalazi i u frazemu **hitįtij kak tuđę zlo kaj** 'nemarno baciti što' (*Duđšęl ję šškòlę, tńrbę ję xitįl kak tųđę zlò į lęgęl sję pręt tęlęvizńr.*), također zabilježenu u Svetoj Mariji. Ovdje ovjeravamo i lokalizam **tri dni zlo, pđotlį nigđńr dđobńr** 'uvijek je loše' (*Tri dni zlò, puđtįlį nigđńr duđobńr.*). U njemu pronalazimo numeričku sastavnicu 'tri', koja je čestim dijelom frazeologije (usp. Macan 2022: 146–148) te ima razgranatu, uglavnom pozitivno konotiranu simboliku (usp. i *ibid*: 78). Naime, tri se smatra temeljnim brojem te je „izraz intelektualnog i duhovnog reda, božanskog, i u kozmosu i u čovjeku” (Chevalier i Gheerbrant 1987: 709). U spomenutom primjeru, pak, uočavamo negativnu konotaciju pojačanu upravo izostankom obrata koji bismo mogli očekivati iz same strukture. Negativna se simbolika⁹ broja tri iščitava i iz babogredskoga vjerovanja koji upućuje na slijed od triju nesreća – *Ako se desi jedno zlo, mora se trojstvo namiriti*, kao i iz tršćanskoga primjera – *Trįtįje râdu tięčę.* Spominjemo ovdje i medulinski primjer koji upućuje na nizanje zla, tj. na vjerovanje da zlo, nedaća nikad ne dolazi samo (*Još i tń nan je sâda rabįlo, ma znâš da nįkad ne dôđe ěno zlò sâmo.*), što bilježimo i u kajkavskome govoru Tršća (*Xedina nigđńr na pridę sâma.*) te u štokavskome govoru Babine Grede (*Zlo nikada ne dolazi samo*).

U Bibinjama je zabilježena ovjera **od zla na gore** 'sve gore', u kojemu se polazno značenje pojačava priložnom sastavnicom. Značenje tršćanskoga lokalnog frazema **glidat ko da je kedu zlo strių kamu** uvjetovano je upravo imeničkom sastavnicom *zlo* koja upućuje na negativno značenje – 'ružno gledati koga' (*Paglįdej ga kńk mę*

⁹ Promatranju broja *tri* u kontekstu negativne simbolike možemo pridodati i narodno vjerovanje ovjere-no u goranskome Tršću. Prema njemu se u istoj obitelji isto osobno ime ne bi smjelo nadjenuti u više od dvije uzastopne generacije jer treće uzastopno pojavljivanje nosi nesreću ili smrt (*F xiše so uđxku dvâ za rîden z isten jemńnen, čę ję trįtįje bu pâršņa kâzna, kaštįga, al pa nasrčļa. Trįtįje bu uđđęsu.*). U Crikvenici i Senju se pak reklo da ako umru dva u ulici, onda će i treći.

gl̑da ko da sen mo k̑ku zuò strȋya.). U funkciji imeničke sastavnice *zlo* bilježimo i u frazemu **radit od zla dva**, ovjerenu u štokavskome govoru Gale, koji, iako implicira na intenzifikaciju polaznoga glagola, zapravo nosi značenje ‘nije važno, nevažno je’. Do potpune je desematizacije sastavnica došlo i u frazemu **od zla am̑n**, zabilježenu u govoru Svete Marije, koji nosi značenje ‘prekasno’ (*Za dvò dni j̑ d^hòb̑l nòvò vròčtvo, aļi ùnda j̑ v̑č bìlò od zla am̑n.*). U varaždinsko-ludbreškim govorima nevolja može biti posljedica govorenja (traćanja, ogovaranja, vrijeđanja), tj. upotrebe jezika¹⁰, o čemu svjedoče ovjere iz mjesnoga govora Ludbrega (*Da tí s̑mò znòš kùlkò je ùna napròvyła zlá z jezìkòm., Jò ty velìm, ùna bò pòk napròvyła v̑lkò zlò svòjem jezìkòm.*) i Svetoga Đurđa (*Čùdaj zlá sò nam napròvyly svòjamy jezìkamy.*).

Želju da se ne dogodi više ništa loše ili ništa gore iščitavamo i iz paremioloških sveza, npr. onih ovjerenih u širem čakavskom govornom području (*ali sv̑ zlò po tòn* (Bib), *Sv̑ zlò (išlo) za tìn!* (Hv), *A: Mi se razbìja pijàt od fornim̑nta. B: Sv̑ zlò š njìn!* (Med), *Se je razbì uni lȋpi v̑ž za ruòže, m̑, so zlò za tȋn* (Paz), *Sv̑ zlò iso tìn išlo* (PiZ)). U govoru Medulina bilježi se i primjer koji svjedoči o zlu kao kazni koja se vraća (*Tò mu dan̑s vȓcaju, ki zlò d̑la, zlò i d̑čka.*). *Rečenična ovjera iz hvarske govora – T̑ško sa zlòn, još gòre bez nj̑ga!*, koja se objašnjava kao ‘nije lako s „teškom” ženom, ali bez žene još je teže!’ (Benčić 2014: 69), potvrđuje metaforizaciju u smjeru *žena = zlo*, koja se u korpusu potvrdila i na razini sadržaja (npr. *zmija od žene*). Poslovice **svako zlo za neko dobro** (*Zn̑š k̑ko se k̑ž̑ – sv̑kò zlò z̑ nekò dòbro* (BG)!) te **nije svako zlo za zlo** (*Nije sv̑kò zlò za zlò, viš dà je išpalo dòbro nakȓaju* (BG), *Nije svako zlo za zlo* (Ga, Si), *n̑ sv̑kò zlò za zlò* (Hv), *N̑ sv̑kò zlò za zlò* (PiZ), *N̑ sv̑kò zlò za zlò* (Sel)) nose isto značenje ‘u čemu lošem može biti i što pozitivno’. U govoru Vrboske na Hvaru zabilježene su poslovice *učin dobrò, ne buòj se, učin zlò, zlù se nòdoj te ko n̑ pròvò ča je zlò, n̑ zno č̑ je dobrò* u kojima se sadržaj (posljedice loših postupaka i zahvalnost za sve dobro u životu) ostvaruje oprekom dobro – zlo. U kontekstu poslovice promatramo i one ovjerene u križevačko-podravskim govorima – **ako kaj krivo reče, zlu ne fteče** ‘nastradao je *tko* ako što loše, krivo kaže, pogriješi’ (*Àko k̑j krìvo ȓč̑, zlù n̑ fȋč̑* (Ses)) te **kam bu (če) se zlo neg na seljaka** ‘seljak uvijek nastrada’ (*I òv̑ prol̑tije poskòp̑la j̑ n̑fta i ùm̑tni gnòj: – K̑m č̑ (bò) s̑ zlò, n̑k̑ na s̑l̑ka* (Vrb)).

Prilog je ovjeren u glagolskome frazemu **zlo misliti** ‘biti zlonamjeran, imati loše namjere’ (*D̑ž̑ se ko n̑k̑ sv̑tica, a z̑pravo s̑mò zlò m̑sl̑* (BG), *Nisan ja zlo misli-*

¹⁰ Tim se somatizmom u frazeologiji uglavnom izražava funkcija govorenja ili šutnje, a vrijednosni sud o izrečenome definiran je pridjevskom sastavnicom (usp. Kovačević 2012: 110). U konkretnim ovjerama varaždinsko-ludbreškoga dijalekta negativno se značenje ne postiže pridjevom, nego upravo imenicom – jezikom napraviti zlo.

ja (Go)., *Škùžâjte, mòlin vas, nísân zlò m̀slija* (Spl.) te u frazemu sveze riječi **zlo i naopako** ‘jako loše’ u kojemu se intenzifikacija značenja postiže upravo upotrebom dvaju priloga koji impliciraju pogrešnost, neispravnost ili slabost (*Iže (ide) mu zlo i nopako* (Či)., *On je zlo i naopako* (Do)., *Zlo i naopako, eto kako* (Lo)., *Sve je zlo i naopako* (Ot)., *Došlo zlo i naopako* (Si, Ši)., *zlò i nàopako* (Vt)).

Vrijedno se osvrnuti i na zastupljenost pridjevske sastavnice *zao*. O tome svjedoče, primjerice, štokavski frazemi **zla krv** ‘prirodna zloća, zla narav, zloća svojstvena obitelji’ ~ **biti zle krvi** ‘biti prirodno zloćest’ (*Ôn je zlè kr̀vi, fála Bògu dà je žíva òstala* (BG)., *To je zla krv* (Ši).), i frazem istovjetnoga značenja **imat zlo oko // imat zle oči** ‘biti zao, željeti drugima zlo’ (*Ima zle očì* (Ga)., *Ima zlo oko* (Ot).), u čakavskoj Novalji – **zlo oko** (*Ne hodì na r̀be ko si sr̀til Āntòvu kunjâdu. Nìš nêćeš ćapàt ko te je popàzila svojìn zlìn òkon.*). Tu poticajni impuls pronalazimo u slici urokljiva oka koje može izazvati nesreću pogledom, što je ovjereno i u ukrajinskome jeziku (usp. Petrovska i Dugandžić 2023: 168). I dok spomenuti frazemi nose kvalitativno značenje i upućuju na karakterne osobine pojedinca, frazem **u zlo doba** nosi vremensko značenje koje je u navedenoj svezi određeno upravo pridjevskom sastavnicom – ‘u lošem trenutku, u krivo vrijeme’ (*U zlo doba je stiga* (Ši).). Dijalektnu inačicu spomenutoga frazema, u kojoj na vremensko značenje upućuje sastavnica (*v*)ura, **vu zlu vuru**, ovjeravamo na kajkavskome govornom području (npr. *Vù zlu vùru sëm prerèkla da idèmo v gorìce* (Ses).), pri čemu bilježimo i varijantnost pridjevske sastavnice (npr. *zlo = nesretno – Lèko zakèsnì kàđ v nèsrèčno vùro idè* (Đur).). Frazem **do zla boga** (*Nèmōj tô glèdat, dòsādno je dò zla bòga* (BG)., *Parìden jè do zlá bòga* (Tr).) možemo objasniti postojanjem dvaju bogova (dobroga i zloga) prema slavenskoj mitologiji pri čemu se u spomenutim primjerima referiramo na onoga uz kojega vežemo negativna obilježja, čime se pojačava i polazno značenje (usp. URL2 i URL3). Spomenuto se može interpretirati i pojačavanjem značenja upotrebom dviju antonimnih sastavnica (*zao* i *Bog*), uzmemo li u obzir percepciju Boga, ovjerenu u frazeologiji u cjelini, kao mjerila savršenstva (usp. i Bošnjak Botica 2007: 192).

3. ZLO KAO SADRŽAJ FRAZEMA

S ciljem utvrđivanja načina kako se, tj. kojim sastavnicama, zlo izriče na razini sadržaja frazema, izdvojeni su i prikupljeni frazemi kojima se opisuju zle i/ili zločeste osobe. Istraživanjem su se tako po frekventnosti izdvojile tri skupine, pri čemu se kao najfrekventnija sastavnica za izricanje promatrana semantičkoga polja potvrdila sastavnica *vrag/đavao*.

3.1. SASTAVNICA VRAG

Brojnost frazema kojima se na zlo, zlu/zločestu osobu upućuje upravo sastavnicom *vrag* nije neočekivana. Naime, percipiranje vruga kao oprečnoga Bogu ukorijenjena je u kulturu i život čovjeka, te se upravo kroz odnos *Bog – vrag* u frazeologiji opisuju i odnos *dobro – zlo* (usp. Fink 1996: 18). Na razini je hrvatskoga jezika u cjelini tako ovjeren frazem u kojemu je zločestoća, pakost ili nerazumnost motivirana slikom *ulaska vruga*¹¹ u *koga* ili *bivanja vruga u komu*, a što ovjeravamo u govorima svih triju narječja (*Põnāšā se kao da je vrâg ušõ ù njega* (BG), *Bî je îzvan sêbe ka da su, Bõže mi prostî, svî vrõzi ulîzli ù ñe* (Dr), *Sto je đavli u njemu* (DZ), *Kodâr ę vrâg vù jnëm, nëmremõ ga spokõrîti* (Đur), *Ki da je žava uša u ñ!* (Ga), *Ko da je žava u tebe uniša!* (Go), *Kõnda je vrâg ušal ù njega* (Kon), *Xmõny sọ kaj da je sõm žavol v ñîmy* (Ldb), *Zlõčesty ste dënes kaj da je sõm žavol vọ vâmy* (Ldb), *Nõn-stõp by se svâdyl, kaj da je sõm vrõk vù ñem* (Ldb), *Uniša je žava u te* (Lo), *Nîsi ñikad bîja takõv, ča je vrâg uša ù te?* (Med), *Xmõja je kaj da je sõm žavol vù jy* (SĐ), *Kaj je tõ za čovëka, kaj da je sõm vrõk vù jem* (SĐ), *Ponāšaš se kâ da je sotonâ ulîzla ù te* (Sel), *Sâmo bi sę svâžal, kâk da ję vrâg vu ñëm* (Ses), *Svi su žavli u ñoj (ñon)* (Si), *Čà je tēbi? Kâ da je vrâg ú te uša!* (Spl), *Kâ da je vrâg ulîza ú te!* (Spl), *Nè mòš š njõn izáč nà krâj, svî su vrâzi u njõj* (Spl), *Nè mòš š njõn izáč nà krâj, svî su đavli u njõj* (Spl), *Đāvā ú te ušā!* (St), *Û tebi je đāvā* (St), *Ka da je žava ú te uša* (Ši), *Svi žavli u ñon (ñoj)* (Ši), *Kò da ję sãm vrâk v ñè* (Tr), *Kodà je vrâk v ñëmu* (Vir), *Kò da je vrâg ù ñemu* (Vt), *Vrâg je ù ñega ušā* (Vt). Zanimljivo je ovdje primijetiti da se spomenutim frazemima, uz izricanje zločestoće, može izreći i nemir ili živahnost, što potencijalno upućuje na odnos *nemiran* → *zločest*. Istim je poticajnim impulsom motiviran i lokalno obilježen frazem **kanda je nečastivi uljega u koga**, zabilježen u govoru Gospića, gdje, pak, frazem **vrag uša u koga** nosi značenje ‘sav je izvan sebe tko, kao da je tko poludio, čini same ludosti’ (usp. Menac-Mihalić 2005: 342) te možemo pratiti odnos *vrag = ludost*. S druge strane, u govoru Otoka frazem slične strukture – **vrag uša u kosti komu** – nosi značenje ‘postao je tko zao’ (usp. *ibid.*), čime se razlika u značenju između dvaju štokavskih govora ostvaruje upravo upotrebom somatizma *kost*. Usto što se zloća izriče ulaskom vruga u čovjeka/biće, u motivaciji frazema ovjerena su i drugačija pozicioniranja i odnosi, što iščitavamo iz primjera *vrâg õd vrâga* (Bl), *Ž žavlije je to strane* (Br), *Mali je s vragon* (Do), *Na žavla je nasažen* (Do), *On je žavlije strane* (Lo), *Ž žavlije je to strane* (Ot), *On je*

¹¹ *Vrag* se pojavljuje i u inačicama npr. *đavao, sotona, antikrist, nečastivi*. Vidi i Pavić 2014: 19–22.

u *žavlu*¹² (Ot), *Ōn je vrâg òd vrâga* (PiZ), *Bâš je nâ vrâga* (St). U govoru Lovreća svjedočimo upotrebi turcizma *belaj* te posljedično smještenosti *zla* u dušu (**belaj je u duši komu** ‘jako je zao *tko*’), koja je i sastavnicom široko potvrđenoga frazema **prodati (dati) dušu vragu (sotoni)** ‘postati nepošten, prepustiti se zlu, ne zazirati ni od čega da bi se došlo do cilja, postati zao’ (*Tâj ti je pròdò dūšu vrâgu, zàobīdi to u šīrōkom lūku* (BG), *Proda je dušu sotoni* (Či), *Dušu je vragu proda* (Do), *Kâj, vè by y mī trèbaly vrôgu dušo dâty?* (Ldb), *Znôm da by y vrôgò dūšo pròdav sâm da ga pòk zbèrejo za dyrèktora* (SĐ), *Vrâgu jè dūšu dâl* (Ses), *Kâj mò znâčī sè bogòctvo ak jè prⁿòdal dūšo vrôgò?!* (SM), *Proda je dušu vragu* (Ši). I kao što vrag ili antikrist može postati metafora za zla čovjeka (npr. *Da nêkò mòžè bīt tòlikī (prâvī) vrâg (dâvo), tò je da ne pòvjeruješ* (BG), *Čúvaj se tòga čovīka, prâvi je àntikrst, svè bi ti ũzeja a ništa ti ne bi dâ, a ukrèja dikò stīgne* (Bib), *Vraže u lúckoj spodobi* (Go), *Ōn jè pròvī àntīkristoš – nikaj nè poslūxne. Àntīkristoš jèn!* (SM), *Ōnâ je prâvi vrâg* (Spl), *Tī je mâlī prâvi dâval, polūdīčemo š njīn* (Spl), *Tò je dâval o(d) čòvīka, tište se dalèko od njèga* (Spl), *Tò nije čòvīk, nego vrâg u juskòj spòdobi* (Spl), *Ona je pravi vrag* (Ši), tako se isto značenje može ostvariti i poredbenom strukturom, u kojoj A dio može biti glagol ili pridjev (*Pògan si ko vrâg* (Kzm), *Nègova màma je sòma rèkla da je zlòčesty kaj vròk* (Ldb), *Tò vèč sī znòjjo – dok sy spīje, xmòjy je kaj vròk* (SĐ), *Semy se posvòdyla, xūda je kaj vròk!* (SĐ), *Nè znam kâj bòm ž nīm zâčèla, xmònjī jè kak àntīkristoš* (SM), *Dèn na dèn tènta kak àntīkristoš* (SM), *Od rònoga jutra tènta kak šâtan* (SM), *Dok sè rèsjđī, xmònjī jè kaj {sòm} vròk* (SM), *Xmònjī jè kâj da ga sòm vròk tènta* (SM), *Zlòčest si kâ vrâg* (Spl), *Zâl si kâ dâval* (Spl), *Parīden jè ko àntīkrist* (Tr), *Tâ te nâ bu dâj ne žlīčè ũadi zak je parīden ko sân xedič* (Tr), *Parīden jè ko sâm vrâk* (Tr), *Žlīxten ko sâm vrâk* (Tr), a A sastavnica može i izostati (*Pèste ga, ko àntīkrist jè, nèč mo na mârjo* (Tr), *Ko antikristuš jè, sâmu zèja i xèdu jè parīden* (Tr).)¹³. Svojevrsna se intenzifikacija navedenih frazema postiže upotrebom zamjenice *svi* (*Zla ka svi jon žavli* (Ot), *Zlòčèsta je kâ svī dâvli* (Spl)) ili (varijabilne) numeričke sastavnice (*Zâ ko sto žavli* (Lo), *Čúvaj ga se, zlòčest je kâ stò dâvli* (Spl), *Parīden jè ko stū xediču* (Tr), *Pâglej ga, parīden jè ko trīstu xediču* (Tr)). Numerička je sastavnica i dijelom frazema **stareši tri dana od vrâga** ‘veoma lukav i prepreden, zločest’, koji je zabilježen u križevačko-podravskim govorima (*Bâbè su starèšè trī dâna od vrâga* (Klo), *Tī si starèši trī dâna od vrâga* (Klo), *Starèši jè trī dânâ od vrâga* (Ses), *Tâ ti jè bàba starèša trī dânâ od*

¹² Frazem **bit u đavlu** poliseman je te uz značenje ‘biti zao’, nosi i značenje ‘lutati glavom bez obzira’ (usp. Menac-Mihalić 2005: 166).

¹³ Frazem **zločest kao vrag** ovjeren je i u drugim slavenskim jezicima (usp. Fink Arsovski i sur. 2006: 334).

vrāga, nē buš ju prevāral (Ses.) i kojim potkrepljujemo već spomenutu negativnu simboliku broja *tri*. Pojačavanje polaznoga značenja, tj. intenziteta zloće, opakosti, ovjereno je i frazemom **gori {i} od {samog, crnog} vraga (đavla)** koji je široko rasprostranjen (*Nē da je bezòbrazan, gòrī je od sāmōg đāvla* (BG), *Gori je ot samog vraga* (Či), *Vē je gòršy od vrōga, a kākov bō dōg zrōste!?* (Ldb), *Bālavycyca jēna, gòrša je od vrōga!* (Ldb), *Gori od vraga* (Ru), *Tē je xūjšī i od vrōga – nē znam f kōga sē vīgēl* (SM), *Mēla je jōkō dōbrē prilīkē za itī zāmōš, alī nīti jēdēn jī sē nē vidēl. Vē sje našla prōvoga – xūjšī je od vrōga* (SM), *Gòri je o(d) sāmoga vrāga* (Spl), *Gòri si òd vrāga* (Spl), *Gòri si ò(d) đāvla* (Spl), *Gòrī je od crnōg vrāga* (St), *Gori je od vraga* (Ši)). Percepcija vraga kao najviše instancije zloće može se iščitati i iz lokalnih frazema **đavla bi razvalija** (*Bi žavla razvalijo* (Do)) ili **đava bi posidija od koga** (*I žava bi o ne posidjo* (Ot)) te frazema **na vraga sličan** koji bilježimo u novoštokavskome ikavskom govoru Vratnika.

Zanimljive su varijacije frazema **pasti (skočiti, izaći) vragu iz torbe (vreće, kape) ~ kao da je pao (skočio, pobjegao) vragu iz torbe tko** kojim se, uz zločestocu, može izražavati i pozitivno značenje spretnosti i snalažljivosti ili, pak, živahnosti, nestašnosti te se nerijetko primjenjuje na djecu (*Jēsi ti vidlā tō, kō da je ispō vrāgu iz tōrbe!* (BG), *Tī ga fāliš da je dōbar a izāša je vrāgu iz tōrbe, dūplo je gòri od drūge dicē* (Bib), *Mi se parā dā j vrāgu s tōrbi pobēgāl* (Cr), *Ispa vragu is torbe* (DP), *Kot dā j vrāgu z vrēci pāl* (Kas), *Tē dēćec je vrōgo s tōrbe vūšel* (Ldb), *I vāš je unūk zlōčesti kakō da je vrāgu s kāpe pāl!* (Nov), *Opāsti vrāgu s tōrbē* (Pet), *Tē xlōt kaj da je vrōgo s tōrbe vūšef* (SĐ), *Kāk da je skōčil vrāgu s tōrbē* (Ses), *Jō nēmrem ž nīm lōdati. Tāk je zmōtani kaj đer vrōgo s tōrbē pobēgēl* (SM), *Kūšten je kaj đer vrōgo s tōrbē pobēgēl* (SM), *Kō da je vrāgu iz tōrbē ispā* (St), *Pāglej ga, na mārē bēt na mīre, ko da je vrāge s tōrbē pabēignu* (Tr), *Opāsti vrāgu s tōrbē* (Vir), *Ōpal je vrāgu s tōrbē* (Vrb), *kō da je vrāgu ispā iz tōrbe* (Vt)). Višeznačan je i lokalno obilježen frazem **ko da je vrage spad ripa vešu kedu** – 1. jako je zločest *tko* (*Bāš je ko da je vrāge spad rīpa vēšu, na dapāde me sē*); 2. jako je nestašan, živahan *tko*, ovjeren u kajkavskome goranskom govoru Tršća (*Nēj nan uōxku ž nīn zāk je ko da je vrāge spad rīpa vēšu*). U novoštokavskome ikavskom govoru Komina ovjerena je inačica u kojoj se pojavljuje i realija iz svakodnevnog života – *kō da je ūteka vrāgu s parangāla*. HFR bilježi i frazem **došao je (doći će) vrag po svoje** (2014: 669), koji je ovjeren i u dijalektnome korpusu (*Nīšta se ti ne sikirāj, dōće vrāg po svōje* (BG), *Dōšō vrāg po svōje* (Kmrz), *Dōšēl bō vrāk po svōjē* (Pet), *Dōšēl bu vrāg po svōjē* (Ses), *Dōšēl bu vrāg na svōjē* (Ses), *Bōdi bēz brīge, dōšēl bō vrāk po svōjē* (Vrb), *Tū si nīštē nēmre nīš pōmoči, dōjđē vrāk po svōjē* (Vrb)), kao i frazem **s vragom (đavlom) tikve saditi** ‘biti zao, upuštati se u sumnjive poslove’ (*Trēba znāt tō s vrāgōm tīkve sādī* (BG)),

Ž *žavlon tikve sadi* (Ga, Ot), *Čuvaj ga se, ôn ž đavlon tîkve sâdi* (Spl). Prozirno su motivirani lokalno obilježeni čakavski frazemi **smijat**¹⁴ **na vraga**, ovjeren u govoru Blata na Korčuli, **zrast va vraga**, ovjeren u govoru Kastva, ili **vrag bi mogal tentat**¹⁵ te **na dijavla/djavla {paklenoga} zločest**, zabilježeni u Novalji, a to bismo mogli reći i za medulinske frazeme **vrajžje mliko cikali**¹⁶ *ki te vrazžja faša*¹⁷ **ga je ofašala**. S druge strane, frazem **cvíce iz arule**¹⁸, ovjeren u Blatu, koji se objašnjava kao ‘pren. zločesta osoba’ (usp. Milat Panža 2021: 68), nema jasnu motivaciju, ali se podloga frazema i ostvarivanje prenesena značenja može pronaći u stvaranju ironije (pripisivanje negativna značenja pozitivno konotiranim realijama). U novoštokavskom ikavskom govoru Brnaza zabilježen je frazem **đava obri** ‘biti zločest, neposlušan /obično o djetetu/’, pričem se navodi da se obri ne rabi izvan frazema (usp. Menac-Mihalić 2005: 166), što onemogućuje donošenje zaključaka o etimologiji, ali svjedoči o čuvanju sloja leksika isključivo u frazeološkome korpusu. U Novome Vinodolskom navodi se primjer *Něćē vrānicī*¹⁹, *vān po vraznjū*²⁰, koji se definira kao ‘izreka o zločestoci’ (usp. Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 345), i dokazuje ustaljeni obrazac prenošenja značenja *vrag = zlo*.

Već spomenuta metaforizacija *žena = zlo* može se pratiti i kroz odnos *žena = vrag* → *vrag = zlo*, o čemu svjedoče potvrde **namirija se na vraga** ‘oženio je zločestu ženu; ima posla sa zločestim, lošim čovjekom’ (Bib) ili **vrag babje** ‘zločesta žena’ (Tr) (*Ti se ān vrāg bābje, nājbel se ję uodmėknet uot tīębę*).

Iako u svojoj strukturi ne sadrže sastavnicu vrag ili njezine bliskoznačnice, zbog iste semantičke podloge, što potkrepljujemo primjerom koji na to jasno upućuje – *Prāvi vrāg, sāmō mu rōgi falę* (Ses), ovdje ubrajamo i kajkavske inačice frazema **samo rogovi fale komu** (*Samō mu rōgi falę, nēma kaj nę bo zmīslil!* (Đur), *Dok sem vam jō govōryl da mō sāmō rōgy falijō, dēlaly ste se nōrca z mēne – „kāj tī znōš?”* (Ldb), *Velž da mō sāmō rōgy falijō?* (SĐ), *Kāj ste jōš nę svātyly da mō sām rōgy falijō?* (SĐ), *Povēda kōly pō sēly da my sām rōgy falijō* (SĐ), *Xmōnī ję kaj vrōk. Iščę mō sāmō rōgļi falido* (SM), *Jōš mu sāmō rōgi falę* (Vir), *Sāmę mu jōš rōgi fālę* (Vrb), koji uz izricanje²¹ zloće, u pojedinim govorima može nositi i značenje spretnosti, sna-

¹⁴ Smijāt = sličiti, nalikovati (usp. Milat Panža 2021: 441).

¹⁵ Tentāt = napastovati, dovoditi koga u napast (usp. Vranić i Oštarić 2016: 686).

¹⁶ Cikāti = sisati (o dojenčetu) (usp. Peruško 2010: 34).

¹⁷ Fāša = povoј, zavoj (usp. Peruško 2010: 62).

¹⁸ Ārula = obzidani prostor za cvijeće (usp. Milat Panža 2021: 68).

¹⁹ Vrānicī = vrag (usp. Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 345).

²⁰ Vraznjī = vrazji (usp. Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 345).

²¹ Bašić (2024: 268) u dvama istarskim čakavskim govorima ovjerava frazeme čije su nosive sastavnice vrazji rogovī, a značenje se odnosi na pohlepnost.

lažljivosti (*Tāk je, šē mo sámu rági falijo* (Tr.)), ali i gluposti (*Jòš ti sàme rògi fàlę, pa kěj nę vídíš da su tę prevaràli* (Vrb.)). Spominjemo ovdje i frazeme **nema komu mjesta ni u paklu** ‘jako je zao tko’ (*Nema mu mista ni u paklu* (Lo.)), *Něma mu mĭsta ni u pàklu* (Spl.) te **u mraku se rodija** ‘zao je tko, zao je od rođenja tko’ (*U mraku se rodijo* (Ot.)) u kojima se prati simbolika *pakao = mrak = zlo*²².

3.2. ANIMALIZMI KAO SASTAVNICE

Uz čestotnost sastavnice *vrag/đavao*, u građi se za izricanje zla primjećuje i brojnost animalističkih sastavnica. U tome smislu valja spomenuti frazem **imat dušu ka beštija** ‘biti zao’ (*Ima dušu ka beštja* (Ot.)), u kojemu se pojavljuje nadređen pojam *životinja*. Među animalizmima brojnošću se izdvaja *pas*²³ kojega ovjeravamo u frazemima **pas da ugrize koga, otrovao bi se** ‘jako je zao tko’ (*Pas da je ugrize, otrova bi se* (Go.)), *Òna je pũno zlà. Pàs bi se òtrova kad bi je ùgrřza* (Spl.) ili **pašće u duši** ‘zao je tko, podmukao je tko’ (*On je pašće u duši* (Ot.)). Povezivanje psa sa zloćom u konkretnim primjerima motivirano je slikom psa koji grize, čime se stvaraju negativne konotacije, te se posljedice konkretne fizičke aktivnosti preslikavaju na karakterne osobine. U kajkavskim su govorima ovjerene dijalektne inačice frazema **zločest kao pas/cucak** ‘jako zločest’ (*Zlòčęst si kò (kàk) cūček* (Klo.)), *Odnavęk je bil tàkof, xmõny kaj cūcek* (Ldb.)), *Nę znam kàk ùna ž nĭm žyvĭ, tę čòvek je xmõny kaj pės* (Ldb.)), *K jim nigdõr nišće ne dõjde jęr je jęny jàpa zlòčęsty kaj cūcek* (SĐ.)), *Zàkaj je vę, pòt stõre dnëve tàk xmõjy, kaj cūcek, jõ nę znam* (SĐ.)), *Tàkve l’ude, kòjy sò xmõjy kaj pęsy, nęčem f svòjem žyvòtò* (SĐ.)), *Męne by bìlò srõm da my je dęte tàg zlòčęstò, kaj pės* (SĐ.)), *Zlòčęst si kàk stòčni cūček* (Ses.)), *Dok sĭ màlò spĭję, xmõnĭ ję kak pės* (SM.)), *Parĭden ję ko pės* (Tr.)), *Žlęxt ję ko pės, nàkar ž nĭn jęmet pũasla* (Tr.)), *Zlòčęst je kàk cūcek* (Vir.)). Građa potvrđuje i mogućnost upotrebe sastavnice *kuja* koja se u nekim govorima može primjenjivati na osobe obaju spolova (*Zlòčęst ję kò kũja* (Klo.)), *Hmanà si kàj kũja* (Pet.)), *zlòčęst ko kũja*²⁴ (Vt)), a u nekima samo na osobe ženskoga

²² O odnosu *mrak = zlo* svjedoči i trogirski ovjera *taman = zao* (*Mũž jon je pũno tàman*) (Geić 2015: 413).

²³ *Pas* je, kao čovjeku najbliža životinja, nerijetko dijelom frazeološkoga korpusa, metafora, poslovice... (usp. i Keber 1996: 288). Prvotna mu je funkcija „čovjekova vodiča kroz noć smrti, pošto mu je bio pratiocem kroz dan života” (Chevalier i Gheerbrant 1987: 476). Ipak, u nekim kulturama *pas* je nositelj i negativne simbolike (npr. predznak smrti, nečista životinja) (usp. *ibid.*: 479), a u tome ga kontekstu ovjeravamo i u ovdje promatranome korpusu.

²⁴ U štokavskome govoru Vratnika ovjeravamo i frazem motiviran istom slikom – *ni kũja im (mu, joj) rãvna nije*.

spola²⁵ (*Zlã si kã kùja, nèču s tèbon govòrit* (Spl.)). U svetomarskome lokalnom frazemu **hmõnjji kak Cifrij** (*Xmõnjji ję kak Cifrij. Nę znam kãj bõm ž nım zãčęla.*) svjedočimo zoonimu koji se pojavljuje samo u frazemu (usp. Frančić i Menac-Mihalić 2020: 328). Uz psa, u korpusu je frekventna i sastavnica *zmija* (*Łut je ka zmija łutica* (Ga.), *Ōn je gúja łutica* (K mz.), *Tõ ty je una bàba kaj je navęk sřđita – da vgrízne kãčõ, kãča by se õtrõvala* (Ldb.), *Jut si ko zmija jutica* (Op.), *Jõ sam se vęč čũdaj põt õsvedõčyla kãkva je – vęrjy my, da vgrízne kãčõ, õtrõvala by se* (SĐ), *Čũvaj ga se, õn je prãva gúja jũtica* (Spl.), *Dřž se dalęko òd njęga, õn je zmija jũtica* (Spl.), *Jũt je kã zmija jũtica, čũvaj ga se* (Spl.), *Ona je guja łutca* (Ši.)), pričem uz nadređeni pojam, obje-ravamo i specifičnu vrstu (*Umilata ko poskok* (Lo.)). Određena vrsta zmije, riđovka, u izricanju zloće ovjerena je i u govoru Komina (*Ōn je ko cřnostrik.*), čime se polazno značenje frazema dodatno naglašava (usp. Vukša Nahod i Malnar Jurišić 2016: 242), kao i u štokavskome Lovreću (*od njega/nje bi se šarulja otrovala ~ od mene bi se šarulja otrovala*) (usp. Bošnjak Botica 2007: 192). Medulinske potvrde (*Mi je žã da si tõ rękla prid njõn, tõ je zmija od ženę; bi ti mõgla naũditi. te Stãni lãrgo od nję to je zmija od ženę.*), kao i one iz govora Tršća (*Žięna ję parĩdna ko kãča., Žięno ima kãčõ, srãmak ję.*) dokazuju odnos *žena = zmija*²⁶, a koji zapravo iskazuje prijenos već spomenuta značenja *žena = zlo*. Takva je negativna percepcija ove životinjske vrste zasigurno motivirana Svetim pismom u kojemu upravo zmija simbolizira zlo (usp. i Keber 1998: 32) i kao takva očekivana je i njezina uloga u frazeološkome fondu. U kajkavskome govoru Tršća zabilježeni su frazemi **strepan**²⁷ **ko uasa** ‘jako zločest’, u kojemu se zločestoća povezuje s osom (*Se strępan ko uasa.*) ili sa žabom – **grintav**²⁸ **ko žaba** ‘zločest’ (*Sę se grintaȳa ko žãba*), dok je u Splitu ovjerena usporedba s jarcem (*Zlõčęst si kã sãm jãrac*). Usporedba s osom može se povezati s njezinim ubodom, koji je, iako bezopasan, bolan te kao takav za čovjeka neugodan, i tu možemo pratiti odnos *fizička bol → ljudska osobina*. Prijenos fizičkih karakteristika na karakterne pratimo i kroz usporedbu sa žabom (*ružno izvana = ružno iznutra*²⁹), dok je za opisivanje zločestoće poslužio i nepredvidljivo ponašanje jarca (i mogućnost njegova udarca). Primjer *Črnã, grđa tica kãvrãn – nõsĩ zlõ* (NV). motiviran je simbolikom gavrana, ptice uz koju nerijetko vežemo negativne konotacije. U konkretnome

²⁵ O zoonimskim frazemima i spolu vidi i Vidović Bolt 2011: 49, 50.

²⁶ Usp. i npr. Šimunić 2013: 774 (*Čũješ, mãli, lipo san ti ręka da se ne pačãš u tũ vřpericu, ‘ę li te jãko udrila?*).

²⁷ Strepan = otrovan.

²⁸ Grintav = krastav.

²⁹ Spomenutoj interpretaciji odnosa ljepota = dobro, ružnoća = zločesto dodajemo i ovjeru iz Bibinja kojima se opisuje loš, zločest čovjek – *nę š lřpa čõvika*.

se primjeru ostvaruje njegova uloga kao vjesnika loših vijesti ili smrti (usp. i Barčot 2017: 194), te je i njegova pojavnost u kontekstu iskazivanja zla očekivana.

3.3. OSTALO – POJAVE, REALIJE, VJEROVANJA IZ SVAKODNEVNA ŽIVOTA

Pojave i realije iz svakodnevnog okruženja okupljamo unutar treće skupine sastavnica kojima se izriče zloća. Ovjeravamo tako polazni frazem **dobar kao kruh**, ovjeren i u drugim slavenskim/europskim jezicima (usp. Fink Arsovski i sur. 2006: 217; 2016: 155), koji šaljivim dodatkom mijenja svoje polazno značenje ('dobar' → 'loš, zao') (① *Imaš d^uòbroga mòža*. ② *Ję, d^uòbęr ję kak trī dni stār krùx*. (SM), *Dobar je ki kruv od des^e dana* (Ga)., *Dobar je ki kruv ot pe dana* (Ši)., *Ję, ję, dõbar je kâ krùv, ma kâ krùv ò(d) pē(t) dãn* (Spl).). Pritom uočavamo varijabilnost numeričke sastavnice (tri ~ pet ~ deset), što ne utječe na samo značenje. Čovjeku bliska realija, u pravilu pozitivno konotirana, *kruh*, dijelom je i frazema **kad (dok) spava, ne pita (prosi) [niti] kruha** 'dobar je samo dok spava, inače je zločest, nemiran' (*Dobar je, dok spava, kruva ne pita* (Ga)., *Kad spava, kruva ne pita* (Ga)., *Dõk spī, ni krùva nę prõsi* (Klo)., *Ka spava, ne pita kruva* (Lo)., *Dok spava, kruva ne pita* (Ot)., *Dõk spī, krùxa ne prõsy* (SĐ)., *Dõbęr ję dõk spī, ni krùva nę prõsi* (Ses)., *Kad spava, kruva ne pita* (Si)., *Jõkõ ję d^uòbęr – dõk spī, niť krùxa nę pr^uõsĩ* (SM)., *Ję li mãli dõbar? Dõbar je: ka(d) spãva, ne pita krùva* (Spl)., *Dõk spī, ni krùha ne išće* (Vir).) i čija je upotreba zabilježena na širem, nekompaktnom govornom području. Spominjemo ovdje i frazem istoga političnog impulsa – **dobar je {samo} dok spava tko** 'uglavnom je uvijek problematičan, nemiran, nestašan, zločest tko', ovjeren u kajkavskome govoru Svetoga Đurđa (*Odnavęk je tãkõf, dõber je dõk spī*., *Dõber je dõk spī, na jęnga bõš mõrala pãzyty*.) te u štokavskome govoru Babine Grede (*Bjęži, tãj ti je dõbar sãmo dõk spãvã!*). Frazezi **pokvaren kao mućak** 'pokvaren, zao' (*Pokvaren ka mućak* (Ga)., *Põkvãren je ko mićak* (Kmz)., *Pokvaren ko mućak* (Op)., *Pokvaren ka mućak* (Si)., *Tõ je gãdan tıp, pokvãren kã mićãk* (Spl).) i **otrovan ko gljiva** 'zloban' (*Otrovna ko glĩva* (Do).) imaju jasnu motivaciju – mućak = pokvareno jaje, gljiva = otrov (potencijalno) te se u konkretnim primjerima *kvaliteta* hrane ili namirnica preslikava na *kvalitetu* čovjeka. Potvrđuje se time čovjekova sklonost da konkretne fizičke doživljaje pripisuje i onim apstraktnim poput karakternih osobina ili osjećaja. Na kajkavskome je govornom području zabilježen i frazem sa somatskom sastavnicom *peta* (*Dobęř ę dęćęc!* – *Ję, kak trń f pęte!* (Đur), *Da pitaš nęgovõ pũnyco kãkõf je, rękla by ty da je dõber kaj tń f pęty* (Ldb)., *Ję, dõber je kaj tń f pęty* (SĐ)., *Dõbęr ję kãk trń f pęti* (Ses)., *Ję, ję, jõkõ ję d^uòbęr – kaj tń f pęti* (SM)., *Dõber kãk trń f pęti* (Vir).), koji u govoru Svete Marije može imati i fakultativni dodatak (*D^uòbra ję kak tń f pęti kõj sę nię da*

vùn snétj.). Iako je poticajni impuls za nastanak spomenutih frazema razvidan (osjećaj fizičke boli i nelagode izazvane ubodom trna), izbor navedena antroposomatizma nije slučajna. Naime, upravo taj dio tijela utječe na čovjekovu stabilnost i uspravnost (usp. Kovačević 2012: 119) jer „[k]ad je pogođena peta, čovjek pada” (Chevalier i Gheerbrant 1987: 501). Na tome tragu objašnjavamo i frazem **dobar kao kurje oko** koji je zabilježen u štokavskoj Babinoj Gredi. Upućivanjem pak na srž ljudskoga organizma (i doslovno i preneseno) zapravo se upućuje na jačinu same zloće, čime se ostvaruje pojačavanje i naglašavanje sadržaja (*Ž ním ne trěba měty pòsla, pòkvòrjeny je dò sřzy* (Ldb), *Dògo my je trěbalò dok sam svátyla da so pòkvòrjeny dò sřzy* (SD)).

Prozirno su motivirane i inačice frazema sa sastavnicom *kuga* (*bíti kùga i kòlura* (Bib), *Ko kuga je* (Do), *Gori ot kuge* (Lo), *Gòri si od kùge, nìko te ne trpì* (Spl), *Òn je kà kùga* (Spl), *Gori je ot kuge* (Ši)), u kojima se pošast izazvana bolešću (nesreća) preslikava na ljudske osobine, što pratimo i kroz frazem **s kugon pod kapu** ‘sa zlom osobom, u lošem društvu’. Pritom valja spomenuti da se spomenutom sastavnicom može upućivati i na druga značenja (npr. **smrdjeti kao kuga** ‘jako smrdjeti’), čime se pojačava osnovno značenje.

Lokalno je obilježen onimski frazem ovjeren u govoru Šibenika (*Pravi si žendar Žuro*), čiju motivaciju pronalazimo u konkretnoj osobi vezanoj uz specifično govorno područje, dok u tršćanskome frazemu **žlěht ko Jed** (*Ž nín nàkar puàsla jěmet, nàkar mo kěj rěč zak ję žlěxt ko Jět*) ovjeravamo lik Jude Iškariotskoga koji zbog izdaje Isusa postaje „jedan od najomraženijih biblijskih likova” (Opašić 2022: 188) i kao takav predstavlja oličenje ljudskoga zla (usp. i HFR: 200). S druge je strane bibliizam *Bog* dijelom uzvičnih frazema kojima se zazivanjem Boga kao simbola savršenstva i ispravnosti izražava želja da se izbjegne zlo (*Bòžę mę oslobòdi* (Klo), *Oslobòdi mę Bòžę* (Ses), *Ínačę ję zdráf, aļi mò ję v glòvj nę d^uòbrò. Bòk nas ošlob^uòdì tàkvoğa bętęga* (SM), *Oslobòdi nàs Bòžę vękšoga zlà* (Vrb)). Frazemom **hudi kaj Boži bič** (*Xũdy je kaj Bòžy bič, viš da ga nišče nęma ràt* (SD)) ostvaruje se značenje ‘vrlo zao, zlonamjeran, loš’ koje je potaknuto slikom kazne nakon lošega čina.

Određeni se stereotipi vezani uz romsku populaciju mogu iščitati iz frazema kajkavskoga govornog područja (*Tì si òpal Cigànki s tòrbę* (Klo), *Živ ję kàk da ję òpal Cigànki s tòrbę* (Ses), *Tàkof ję kag da ję Ciganičì s tòrbę pobęgęl* (SM), *Kàk da ję Cigànu s tòrbę òpal* (Vir), *Vrãzi ję, kak da ję Cìganu s tòrbę òpal!* (Vrb)). Pritom je riječ o višeznačnim frazemima koji, usto što nose značenje zločestoće, mogu upućivati i na pozitivno konotirana karakterni značenja poput snalažljivosti ili spretnosti, ali i na negativna koja se odnose na izgled (*Zględa kòda da ję Cigànki s tòrbę òpal* (Ses)).

Na crikveničkome se području ovjerava frazem **bit ko coprnica (štriga)** kojim se opisuje zločesta žena (usp. Bašić 2021: 101) i u kojemu, uz uobičajenu percepciju

vještica kao zločestih bića, motiviranost frazema pronalazimo i u njihovu izgledu (neugledne starice), čime se potvrđuje već spomenuto preslikavanje značenja *ružno* = *zločesto*³⁰ (*Vělē zā nju da je ko còprnica. Za zlòčestu ženù rekù da je ko štrīga.*).

U korpusu su ovjereni i frazemi specifični za manje govorno područje, poput sveto-marskih **bitj hmõnjji (tentatj i sl.) kak grđen i grđen ʷõber grdna**, u kojima se zločestoća uspoređuje s ponašanjem nevaljalca, ili **hmõnjji kak ðilkõš**, čijim je dijelom sastavnica *ðilkõš* značenja ‘objjestan mladić’, ovjerena samo u frazemu (usp. Frančić i Menac-Mihalić 2020: 330). U novoštokavskim ikavskim govorima ovjeravamo frazem **bolje da je ko rodio klupko prede (konca) nego koga**, koji se primjenjuje na zločesto dijete (usp. Menac-Mihalić 2005: 197), dok se u Babinoj Gredi rabi frazem lascivnije motivacije – **bolje da je ko u koprivu svršio, već što je koga napravio**. Spomenuti frazem potkrepljuje i neka dosadašnja istraživanja koja upućuju na opuštenu komunikaciju u okviru dijalektne frazeologije, što se pokazuje češćom upotrebom leksema koji se u standardnome jeziku smatraju obilježanima (usp. Kovačević i Bašić 2012: 365). U govoru Bibinja na (zločestu) djecu se obično primjenjuje frazem **ubući široke gaće** (usp. Šimunić 2013: 742). Ondje je zabilježen i frazem čijim je dijelom realija iz (nekadašnjega) svakodnevna okruženja (*kandjija*³¹ *zā nj trība*), dok su dijelom novoštokavskoga korpusa frazemi u čijoj je strukturi sveza *sablja Muratova* (usp. npr. Menac-Mihalić 2005: 293, 190). Pritom se njezina upotreba može odnositi na čovjeka u cjelini (*Ľuta ko sablja Muratova* (Ga.)) ili se povezivanjem sa somatizmom jezik izraziti kvaliteta nečija govora ‘vrlo oštro govori *tko*’ (*Jezik mu ko sablja Muratova* (Lo.)). U tome kontekstu promatramo i frazem sa sastavnicom *pogan* – **imati pogan jezik**, koji se također odnosi na aktivnost govorenja, tj. na značajke onoga što je izgovoreno (usp. npr. Kranjčević 2004: 649; Babić 2008: 343), a sastavnicom *duša* povezuje se i s onim tko govori – **imati poganu dušu** (*imā pòganu dūšu* (St)). Medulinski frazem **zagnati pod zemlju kega** ‘biti zločest, zagorčati život komu’ motiviran je slikom smrti izazvanom nečijom zloćom (zlo → smrt), tj. smještanjem pokojnika u grob (*Djca mu nīsu prāva, će ga zagnāti pod zēmlju.*), što iščitavamo i iz tršćanskoga primjera *Tāka je, sāmū mę mùče, v gráp mę bu uoterāua!*.

³⁰ Usp. i Milat Panža (2021: 481): *Ženā mu je štrīnga!*

³¹ *Kandija* = korbač, bič za tjeranje konja u zaprezi (usp. Šimunić 2013: 301).

4. ZAKLJUČAK

U hrvatskoj se frazeologiji (i paremiologiji) *zlo* pokazalo plodnom sastavnicom, ali i plodnim semantičkim poljem. Pritom možemo uočiti da u nekim frazemima dolazi do djelomične desemantizacije (npr. **pošlo je (krenulo je) po zlu što**), dok u nekima ovjeravamo potpunu (**od zla amēn**).

S obzirom na brojniju ovjerenost negativno konotiranih frazema u frazeologiji općenito, ne iznenađuje ni brojnost onih koji izriču nečiju zloću ili zlobnost. Sastavnice koje se u tim frazemima pojavljuju dijelom su čovjekove stvarnosti (religija, životinjski svijet, predmetna stvarnost, dijelovi tijela, osobe), a često svjedočimo i preslikavanju fizičkih doživljaja na ona psihička (npr. osjet boli → zločestoća; osjet okusa → zloba). Čovjekova percepcija i iskustvena razina u ovoj se analizi pokazala temeljnim motivacijskim postupkom u oblikovanju i usvajanju frazeološkoga korpusa. Može se tako i ovdje potvrditi da „frazemi postaju važni elementi strukturiranja stvarnosti kroz jezik” (Burger 2010: 91, prema Barčot 2017: 40). Očekivano se brojnošću izdvaja sastavnica *vrag* koja simbolizira različit spektar negativnih vrijednosti te u frazeološkome korpusu posljedično izražava i/ili naglašava negativna značenja (npr. *s vragom tikve saditi, ružan kao vrag* i sl.) (usp. i HFR: 668–673).

Usmjerenim prikupljanjem frazeološke građe na terenu i ekscerpiranjem iz postojećih izvora moguće je utvrditi frazeološke univerzalije, ali i lokalne specifičnosti, što se pokazalo i ovim istraživanjem. Tako su neki od ovdje obrađenih frazema dijelom hrvatskoga jezika u cjelini (i šire) (npr. **prodati (dati) dušu vragu (sotoni), pasti (skočiti) vragu iz torbe**), a neki samo određenoga hrvatskog govornog područja (npr. **pokvaren ka mućak**) ili konkretnoga govora (**hmōnjj kak dīlkōš**). Daljnjim će se istraživanjima hrvatske frazeologije i paremiologije, bilo usmjerenim prikupljanjem na terenu bilo ekscerpiranjem iz postojećih izvora, stvoriti cjelovitija slika i ovjerenost tih specifičnih malih formi, a posljedično će se omogućiti i donošenje zaključaka o specifičnostima hrvatskoga jezika na razini sinkronije i dijakronije.

*Popis kratica imena naselja u čijim je mjesnima govorima zabilježena (i/ili preuzeta) frazeološka građa (s podatkom o literaturi, odnosno izvoru građe):

BG = Babina Greda; Mrkonjić, neobjavljena građa
 Bib = Bibinje; Šimunić, 2013.
 Bl = Blato; Milat Panža, 2021.
 Br = Brnaze; Menac-Mihalić, 2005.
 Cr = Crikvenica; Ivančić Dusper i Bašić, 2013. i neobjavljena građa
 Či = Čišla; Menac-Mihalić, 2005.
 Do = Dobrinče; Menac-Mihalić, 2005.
 DP = Donje Pazarište; Menac-Mihalić, 2005.
 Dr = Dračevica; Šimunović, 2009.
 DZ = Dalmatinska zagora; Gusić i Gusić, 2004.
 Đur = Đurđevac; Maresić i Miholek, 2011.
 Ga = Gala; Menac-Mihalić, 2005.
 Go = Gospić; Menac-Mihalić, 2005.
 Hv = Hvar; Benčić, 2014.
 Kas = Kastav; Miletić, 2019.
 Klo = Kloštar Podravski; Maresić i Menac-Mihalić, 2008.
 Kmz = Komazini; Vukša Nahod i Nahod, 2015.
 Kom = Komin, Vukša Nahod i Malnar Jurišić 2016, neobjavljena građa
 Kon = Kompolje; Kranjčević, 2004.
 Ldb = Ludbreg; Horvat, neobjavljena građa
 Lo = Lovreć; Menac-Mihalić, 2005.
 Med = Medulin; Peruško, 2018.
 Nov = Novalja; Vranić i Oštarić, 2016.
 NV = Novi Vinodolski; Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić, 2003.
 Om = Omišalj; Mahulja, 2006.
 Op = Opuzen; Menac-Mihalić, 2005.
 Ot = Otok; Menac-Mihalić, 2005.
 Paz = Pazin; Gagić, 2017.
 Pet = Peteranec; Maresić i Menac-Mihalić, 2008.
 PiZ= Pitve i Zavala; Barbić, 2011.
 Ru = Runović; Menac-Mihalić, 2005.
 SĐ = Sveti Đurđ; Horvat, neobjavljena građa
 Se = Senj; Mogaš, 2002.
 Sel = Selca; Šimunović, 2009.
 Ses = Podravske Sesvete; Maresić i Menac-Mihalić, 2008.
 Si = Sinj; Menac-Mihalić, 2005.
 SM = Sveta Marija; Frančić i Menac-Mihalić, 2020.
 Spl = Split; Menac-Mihalić i Menac, 2011.
 St = Studenci; Babić, 2008.
 Ši = Šibenik; Menac-Mihalić, 2005.
 Tr = Tršće; Malnar 2023. i neobjavljena građa
 Trog = Trogir; Geić, 2015.
 Vir = Virje; Maresić i Menac-Mihalić, 2008.
 Vr = Vrboska; Matković, 2004.
 Vrb = Vrbovec; Maresić i Menac-Mihalić, 2008.
 Vt = Vratnik; Crnić Novosel, neobjavljena građa

IZVORI

- BABIĆ, Ivan. 2008. *Studenački rječnik*. Studenci: Župni ured Studenci.
- BARBIĆ, Ante. 2011. *Rječnik Pitava i Zavale*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- BENČIĆ, Radoslav. 2014. *Rječnik govora grada Hvara. Fõrske rîci i štõrije*. Hvar: Muzej hvarske baštine.
- FRANČIĆ, Anđela i Mira MENAC-MIHALIĆ. 2020. *Rječnik frazema i poslovice međimurskoga govora Svete Marije. Kaj? Storijapa Kanižaj!*. Zagreb: Knjigra.
- GAGIĆ, Marija. 2017. *Rječnik pazinskoga govora*. Pazin – Zadar: Katedra Čakavskog sabora Pazin – Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- GEIĆ, Duško. 2015. *Rječnik i gramatika trogirskoga čakavskoga govora*. Split – Trogir: Književni krug Split – Združeni artisti Trogir.
- GUSIĆ, Ivica i Filip GUSIĆ. 2004. *Rječnik govora Dalmatinske zagore i zapadne Hercegovine*. Zagreb: vlastita naklada.
- HFR = MENAC, Antica, Željka FINK ARSOVSKI i Radomir VENTURIN. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- IVANČIĆ DUSPER, Đurđica i Martina BAŠIĆ. 2013. *Rječnik crikveničkoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu *Dr. Ivan Kostrenčić*.
- KRANJČEVIĆ, Milan. 2004. *Ričnik gacke čakavščine: konpoljski divan*. Otočac – Rijeka: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke – Grafrade.
- MAHULJA, Ivan. 2006. *Rječnik omišaljskoga govora*. Rijeka – Omišalj: Riječki nakladni zavod – Općina Omišalj.
- MALNAR JURISIĆ, Marija. 2023. *Frazeologija govora Tršća u Gorskom kotaru: s opisom govora i rječnicima*. Čabar: Ogranak Matice hrvatske u Čabru.
- MARESIĆ, Jela i Mira MENAC-MIHALIĆ. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MARESIĆ, Jela i Vladimir MIHOLEK. 2011. *Opis i rječnik đurđevčkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac.
- MATKOVIĆ, Dinko. 2004. *Rječnik frazema i poslovice govora Vrboske na otoku Hvaru*. Jelsa: Ogranak Matice hrvatske Jelsa.
- MENAC-MIHALIĆ, Mira. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- MENAC-MIHALIĆ, Mira i Antica MENAC. 2011. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MILAT PANŽA, Petar. 2021. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvat-

- ski jezik i jezikoslovlje.
- MILETIĆ, Cvjetana. 2019. *Slovník kastafškega govora*. Kastav: Udruga čakavski senjali.
- MOGUŠ, Milan. 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Ogranak Matice hrvatske u Senju.
- PERUŠKO, Marija. 2018. *Frazeološki rječnik medulinskoga govora*. Medulin: Općina Medulin.
- SOKOLIĆ-KOZARIĆ, Josip M. i Gojko M. SOKOLIĆ-KOZARIĆ. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski: vlastita naklada.
- ŠIMUNIĆ, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- ŠIMUNOVIĆ, Petar. 2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- VRANIĆ, Silvana i Ivo OŠTARIĆ. 2016. *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Novalja – Rijeka: Grad Novalja – Ogranak Matice hrvatske u Novalji – Filozofski fakultet u Rijeci.
- VUKŠA NAHOD, Perina i Bruno NAHOD. 2015. „Frazeologija mjesnoga govora Komazina”. *Lingua Montenegrina* 8 (2): 16: 41–80.
- VUKŠA NAHOD, Perina i Marija MALNAR JURIŠIĆ. 2016. „Gdje vuk podne zvoni, a lisica poštu nosi – zoonimski frazemi mjesnoga govora Komina”. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 20: 225–248.

LITERATURA:

- ANIĆ, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- BARČOT, Branka. 2017. *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- BAŠIĆ, Martina. 2021. *Zač se reče...? Frazemi, izreke i poslovice crikveničko-vindolskoga kraja*. Crikvenica: Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić.
- BAŠIĆ, Martina. 2024. „Rogi ribaru! (Čakavski frazemi sa sastavnicom rog)”. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik* 50 (2): 259–279.
- BOŠNJAK BOTICA, Tomislava. 2007. „Frazemi u govoru Lovreća kojima se izriču osobine”. *Lovrečki libar* 191–200.
- BURGER, Harald. 2010. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- CHEVALIER, Jean i Alain GHEERBRANT. 1987. *Rječnik simbola – mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
- FINK, Željka. 1996. „Ruski i hrvatski frazemi s komponentama бог, черт (дьявол) i bog, vrag (đavo)”. *Filologija* 27: 17–24.
- FINK ARSOVSKI, Željka i sur. 2006. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
- FINK ARSOVSKI, Željka i sur. 2016. *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
- KEBER, Janez. 1996. *Živali v prisposodbah 1*. Celje: Mohorjeva družba.
- KEBER, Janez. 1998. *Živali v prisposodbah 2*. Celje: Mohorjeva družba.
- KOVAČEVIĆ, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- KOVAČEVIĆ, Barbara i Martina BAŠIĆ. 2012. „Crikvenički poredbeni frazemi i njihovi ekvivalenti u hrvatskome jezičnom standardu”. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 38 (2): 357–384.
- MACAN, Željka. 2022. *U četiri oka: o hrvatskim frazemima s brojevnim sastavnicom*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- OPAŠIĆ, Maja. 2022. *Od Adama i Eve do Sudnjega dana: o hrvatskim biblijskim frazemima, poslovicama i izrekama*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- PAVIĆ, Ivana. 2014. *Frazemi sa sastavnicom vrag/đavao u hrvatskom i ruskom jeziku*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu.
- PERUŠKO, Marija. 2010. *Rječnik medulinskoga govora*. Medulin: Društvo kulturno-umjetničkog stvaralaštva Mendula.
- PETROVSKA, Lesja i Ana DUGANŽIĆ. 2023. „Značenjski potencijal frazema s kom-

ponentom *oko/oko* u hrvatskom i ukrajinskom jeziku”. *Šareni filološki stručak. Zbornik u čast profesorici Željki Fink Arsovski*. Ur. Branka Barčot i Anita Hrnjak. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF press: 163–171.

TELIYA, Veronika i dr. 1998. „Phraseology as a Language of Culture: Its Role in the Representation of a Collective Mentality”. *Phraseology Theory, Analysis, and Applications*. Ur. Anthony Paul Cowie. Oxford: Clarendon Press: 55 – 75.

URL1: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/zlo> (14. 2. 2025.)

URL2: OPAČIĆ, Nives. 2001. Što znači, odakle dolazi. *Vijenac* 204. <https://www.matica.hr/vijenac/204/rodio-se-bog-15185/> (21. 10. 2025.)

URL3: <https://slavium.wordpress.com/2016/08/29/crnobog-i-bjelobog/> (21. 10. 2025.)

VIDOVIĆ BOLT, Ivana. 2011. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

VRGOČ, Dalibor i Željka FINK ARSOVSKI. 2008. *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik. Croatian-English Dictionary of Idioms*. Zagreb: Naklada Ljevak.

EVERY EVIL HIDES A BLESSING—THE PHENOMENON OF EVIL IN CROATIAN DIALECT PHRASEOLOGY

MARIJA MALNAR JURIŠIĆ

ABSTRACT

In phraseology, a greater number of negatively connoted idioms are observed, which express undesirable attributes, behaviours, traits, or values. This study focuses specifically on idioms from this spectrum that convey malice or evilness. Separately, idioms containing the lexeme “evil” in their structure are also examined. The problem of evil is thus approached at the level of expression and content, establishing its conceptualisation and motivation in phraseology. In this context, the idiom is understood in a broader sense, and examples of other shorter forms, such as proverbs, are also included. The aim of the study is to determine the meanings realised by the component “evil” in Croatian phraseology, as well as which components are most frequent in its expression, thereby shaping human perception of certain phenomena and realities that surround them. The material presented in the study is partly excerpted from written sources and partly collected through targeted field research. The presented examples cover a wider speaking area, that is, the material from all three Croatian dialects is attested. This method establishes the distribution of specific idioms, that is, their attestation at the level of the Croatian language as a whole (and beyond) or exclusively within a particular dialect. It should be emphasised that regionally specific idioms can only be collected and identified through targeted fieldwork, which further highlights the importance of dialectal phraseology research within the Croatian language.

KEYWORDS:

dialect phraseology, expression level, content level, evil, malice